

5. Збірник на пошану Зенона Кузелі: праці філологічної та історично-філософської секцій / під заг. ред. Володимира Янева. *Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка*. Париж – Нью-Йорк – Мюнхен – Торонто – Сідней, 1962. Т. CLXIX. 583 с.

6. Патер І. Просвітня діяльність галичан серед військовополонених українців російської армії у таборах Австро-Угорщини та Німеччини (1914–1918). URL: <https://cutt.ly/OxicEEJ>

7. Патер І. Просвітня діяльність Союзу визволення України серед військовополонених українців у таборах Австро-Угорщини та Німеччини (1914–1918). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 19/2010. С. 559–571.

8. Смаль-Стоцький Р. Спогади про Зенона Кузелю. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Збірник на пошану Зенона Кузелі. Праці філологічної та історично-філософської секцій*. Париж – Нью-Йорк – Мюнхен – Торонто – Сідней, 1962. Т. CLXIX. С. 44–51.

9. Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.). Київ, 1999. 296 с.

10. Срібняк, І. Діяльність Союзу визволення України серед полонених старшин-українців царської армії у таборах Німеччини та Австро-Угорщини (1915–1918 рр.). К., 1996. 47 с.

11. ЦДАВО України. Ф. 3192. Оп. 1. Спр. 23, 24, 25; Оп. 2. Спр. 5.

12. Шевченківське свято по таборах полонених у Німеччині. *Шлях*. Зальцведель, 1920. 28 квітня. Ч. 31 (116).

13. Янів В. Життєвий шлях Зенона Кузелі. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Збірник на пошану Зенона Кузелі. Праці філологічної та історично-філософської секцій*. Париж – Нью-Йорк – Мюнхен – Торонто – Сідней, 1962. Т. CLXIX. С. 3–14.

14. WBN SAW Zespół Akt «Sprzymierzona Armia Ukraińska». Sygnatura I.380.1. Арк. 136.

Василь Яблонський,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР В ЕКЗИЛІ У 1920–1992 РОКАХ: ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Вийшовши наприкінці 1920 року на еміграцію, Директорія УНР, а отже українська державність як така, змушена була перебувати на еміграції досить тривалий час – аж до 1992 року. Причини поразки Української революції 1917–1921 років це тема окремої розмови. Варто сказати лише те, що далеко не всі українці «увірували» в українську незалежність, до того ж в цей час її практично не сприймали як в Європі, так і в Америці. Але найбільшим подразником українська самостійницька ідея була для Росії – для «білої», для «червоної», для будь-якої. І «білі» росіяни на чолі з Антоном Денікіним, і «червоні» на чолі з Львом Троцьким та Владіміром Леніним, боролися проти української держави, намагаючись у будь-який можливий спосіб її дискредитувати та знищити. Зрештою, вивільнивши усі бойові частини з інших фронтів, більшовикам у кінці листопада 1920 року вдалося витіснити Дієву армію УНР за Збруч біля міста Волочиськ (на той час – територія Польщі).

Аналіз діяльності Державного центру УНР на еміграції перебуває у фокусі уваги вітчизняних і зарубіжних дослідників. Значною мірою це детерміновано потребою конструювання нового національного гранд-наративу, в якому робота Державного центру УНР в екзилі постає вагомим етапом визвольних змагань, досвідом української дипломатії і державницьких прагнень українців у бездержавний період. Проблематика, що нас цікавить, певною мірою висвітлена у публікаціях представників ДЦ УНР в екзилі – Михайла Добрянського, Миколи Ливицького, Костя Паньківського, Ярослава Рудницького, Олександра Шульгина, Андрія Яковліва та інших¹.

1 Добрянський М. До питання кризи в Державному Центрі УНР. Інститут і асоціація. Б. м.: Видавництво «Українські Вісті», 1955. 64 с.; Ливицький М. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками. Мюнхен-Фляндельфія: Українське Інформаційне Бюро, 1984. 72 с.; Паньківський К. Від комітету до Державного Центру. Нью-Йорк-Торонто: Ключі, 1968. Серія «Життя і Мислі», кн. 9. 284 с.; Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2 роками. Оттава: Архівний комітет УНР, 1994. 96 с.; Шульгин О. Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині. Автентич. Відтворення вид. 1934 р. /

Особливістю сучасної української історіографії щодо проблеми яка розглядається є те, що основну увагу українських дослідників прикуто переважно до періоду між світовими війнами, тоді як повоєнна діяльність еміграційного уряду, УНРади, президента часто недостатньо висвітлена. Із досліджень останніх років варто зупинитися на працях Юрія Недужка¹, Валентини Парандій² та Василя Яблонського³. Валентина Парандій та Юрій Недужко досліджували, відповідно, діяльність ДЦ УНР у міжвоєнний та повоєнний періоди. Останній, зокрема, зупинився на дослідженні ролі української діаспори у цілому у відновленні державної незалежності України. Ігор Срібняк і Збігнев Карпус зосередили свою увагу на деяких аспектах військової та законотворчої діяльності ДЦ УНР на початку 1920-х років⁴. Роботи Василя

Відп. ред. Г. Й. Удовенко; упорядники: Г. В. Стрельський, І. Д. Шевченко. К.: Юрінком Інтер, 1998. 352 с.; Яковлів А. Основи Конституції У. Н. Р. Нью-Йорк: Українське видавництво «Говерля», 1964. 63 с.

1 Недужко Ю. Державний центр Української Народної Республіки в екзилі (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.). Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007. 90 с.; Недужко Ю. Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття): монографія. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 620 с.

2 Парандій В. Діяльність Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі: соціально-політичний аспект (1920–1944 роки): автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2012. 19 с.; Парандій В. Діяльність Державного Центру УНР в роки Другої світової війни. Педагогічний вісник: науково-методичний журнал. 2015. №1(39). С. 13–17.

3 Яблонський В. Братство української державності: історія створення та діяльності. Український історичний журнал. 2014. №2. С. 131–143; Яблонський В. Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиції (1921–1992 роки). Київ: КНТ, 2020. 648 с.; Яблонський В. Державний центр УНР в екзилі у 1920-1992 рр.: історіографія проблеми. Український історичний журнал. 2020. №4. С. 155–165; Яблонський В. «Конституція» Державного Центру УНР в екзилі у 1948–1992 рр. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: Зб. наук. статей, 2014. Вип. 10. С. 330–34; Яблонський В. Українська політична еміграція УНР й традиції парламентаризму у ХХ ст. Вісник Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Національний університет імені Івана Огієнка, 2013. Вип. 6: На пошану професора А.Г. Філіюка. С.600–610 та ін.

4 Срібняк І. Військова діяльність Уряду УНР в екзилі (1921-1923 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01. К., 1995. 216 л.; Карпус З., Срібняк І. Законотворча діяльність Державного центру УНР у військовій сфері в Польщі (кінець 1920 – 1921 рр.) // Вісник Київського націо-

Яблонського присвячені аналізу діяльності ДЦ УНР як упродовж усього періоду його діяльності, так і окремим проблемам міжвоєнного та повоєнного розвитку. Окремим проблемам з історії ДЦ присвячені також роботи польських дослідників Яна Яцека Брузького, Еміліана Вішки, Яна Пісулінського та ін.⁵

Як уже зазначалося, у листопаді 1920 року уряд, армія УНР, українські громадські діячі та політичні лідери були змушені полишити свою територію і вийти на еміграцію. Опинившись на чужині, вони не знали скільки проведуть тут часу, і сподівались, що цей еміграційний період мине досить швидко і вони повернуться до боротьби за незалежність держави, якій вони присвятили значну частину свого життя. Державний центр (ДЦ) УНР на той час складався з голови Директорії, уряду, міністрів, вищого військового керівництва, апарату міністерств та установ, активної частини політикуму (члени Конгресу трудового народу, керівництво та активісти політичних партій, громадських організацій) та війська, яке було інтерноване у спеціальних таборах. Також з урядом на еміграцію вийшли громадяни УНР, які не могли примиритися з пануванням більшовиків в Україні. Осідком ДЦ у Польщі став Тарнів. Весь наступний 1921 рік був насичений важливими подіями. Розроблялася значна кількість проектів, як військового змісту, так і тих, що стосувалися конституційних перетворень. Фактично, зима 1920-1921 років була використана ДЦ для того, щоб підготуватися до подальшої боротьби на території України. І якщо військові готувалися до воєнної кампанії, то політики намагалися створити перехідне законодавство УНР, яке б діяло після повернення на українську територію та обрання парламенту⁶.

нального лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». К., 2002. Вип.6. С.212-216.

5 Bruski J. J. Petlurowcy. Centrum państwowe Ukrainskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919-1924). Krakow: ARCANA, 2000. 600 s.; Bruski J. J. Rada Republiki – parlament Ukrainskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (luty-sierpień 1921 r.). Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa. Torun, 1997. S. 337–347; Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939. Toruń: MADO, 2004. 752 s.; Wiszka E. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920 – 1939. Torun, 2000. 324 s.; Pisuliński J. Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013. 480 s.

6 Яблонський В. Українська політична еміграція УНР й традиції парламентаризму... С.602.

**Голова Директорії УНР і Головний отаман
військ УНР Симон Петлюра**

Не секрет, що з листопада 1918 року по листопад 1920 року Директорія УНР провадила постійні військові дії із супротивниками. Історики нараховують у 1919 р. шість армій на території УНР, які вели збройну боротьбу проти неї. Із кінця січня 1919 року, Директорія та уряд були змушені до постійних переміщень між Києвом, Житомиром, Рівним, Кам'янцем-Подільським, Вінницею та іншими містами Правобе-

режної України. Для того, щоб розробити проєкт нової Конституції та низки інших законів, які б регламентували діяльність держави, бракувало і часу, і умов.

На еміграції вирішили це надолужити. 9 січня 1921 року Симон Петлюра підписав указ про створення Ради республіки – передпарламенту УНР. Рада республіки проіснувала з лютого до серпня 1921 року. Це зрештою був майже повноцінний парламент, до якого за партійними списками були обрані депутати. Головою Ради республіки став Іван Феценко-Чопівський. Депутатами також стали представники від українських професійних спілок, спілки залізничників, кооператорів та інших громадських об'єднань, які за тодішньою усталеною практикою брали активну участь у політичному процесі¹.

Час роботи Ради республіки обмежився буквально кількома місяцями і однією сесією. Угода між Польською державою і радянською Росією (та її сателітом – УСРР) поставила хрест на союзницьких відносинах між Польщею і УНР. Якщо перефразувати Юзефа Пілсудського, який говорив, що соціалізм – це лише трамвайна зупинка, на якій треба вийти для того, щоб далі йти і будувати

¹ Феценко-Чопівський І. 220 днів Ради Республіки. Львів; Республіка Комі; Дубно: Б. в., 2002. С.7.

Симон Петлюра серед вояків Армії УНР в одному з таборів інтернованих, 1921 р.

незалежну Польщу, то, схоже, союз з УНР був для нього ще однією такою «трамвайною зупинкою». Він скористався допомогою і Симона Петлюри, і українського війська. Ми знаємо роль армії УНР у «диві над Віслою», з'єднання якої захищали Польщу від більшовиків. Не маючи можливості протистояти їм надалі, польський уряд приносить у жертву інтереси свого союзника – УНР. Закінчується діяльність передпарламенту, ДЦ переходить на напівлегальний стан.

У силу своїх колишніх союзницьких зобов'язань, поляки не пристали на вимогу більшовиків видати українців. Останні залишалися на певний час на території Польщі, не здійснюючи активної публічної діяльності. Був приречений на поразку і Другий зимовий похід на чолі з отаманом Юрком Тютюнником. Загальновідомий факт, що переважна більшість учасників Зимового походу не була належним чином озброєна, тим не менше, їм вдалося підійти до передмістя Києва і наробити великого переляку серед більшовиків. Похід закінчився розстрілом захоплених у полон частини українських вояків під містечком Базар¹ та усвідомленням того, що більшовики за цей рік зміцнилися і що на УНР в екзилі чекає боротьба «в довгу».

Симона Петлюру і раніше обвинувачували у «зраді галичан» (через підписання Варшавського договору), військовій некомпетентності чи неефективному управлінні². Після цих подій обвинувачення посилювалися. Але найцікавіше, що обвинувачували його ті політики, які вже давно сиділи за кордоном та спостерігали за подіями в Україні із затишних віденських чи паризьких кав'ярень. Виглядало так, що за цими докорами ховалася власна неспроможність відновити незалежність України.

Звичайно, в голови Директорії не було значного управлінського чи військового досвіду. Але не було його і в критиків – Володимира Винниченка, Микити Шаповала, Михайла Грушевського та інших. Більше того. Скажімо, ми знаємо про спробу співпраці Володимира Винниченка із більшовиками у 1919 році в Харкові. І достеменно не

¹ Мазепа І. Україна в огні і бурі революції / Упорядник В. Яблонський. Київ: Темпора, 2003. С.470.

² Див.: Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. Прага, 1923. 186 с.; Шаповал М. Занепад УНР. Прага: Видавництво «Вільна Спілка», 1928. 44 с.; Шелухин С. Варшавський договір між поляками й С. Петлюрою 21 квітня 1920 р. Торонто: «Знання», 1946. 39 с. та ін.

Андрій Лівіцький

відомо, що саме його зупинило від подальшого співробітництва – відчуття пастки чи неамбітна пропозиція із Москви.

Отже, повертаючись до подій першої половини 1920-х років констатуємо, що тарнівський період діяльності ДЦ УНР закінчився досить швидко. Значна частина прихильників Директорії УНР переїздить із Польщі до Франції, Італії, Німеччини, Чехословаччини та інших країн. Симон Петлюра наприкінці 1924 року осідає з родиною у Парижі. Там він розгортає активну діяльність. Налагоджується видавнича справа, засновується друкований орган ДЦ УНР журнал «Тризуб». Навколо нього консолідуються значні державницькі сили, там публікуються важливі матеріали тактичного та стратегічного характеру³.

Паризький період діяльності ДЦ має також декілька етапів. Перший із них закінчується вбивством Симона Петлюри найманцем радянських спецслужб Самуїлом Шварцбардом 1926 року. Владні повноваження переходять тодішньому голові Ради Народних Міністрів Андрію Лівіцькому, який стає заступником голови Директорії та Головним отаманом УНР.

Це політичне убивство відчутно позначилося на українській еміграції, суттєво послабивши її. З одного боку, ми розуміємо що смерть Симона Петлюри об'єднала багатьох українців, навіть тих, хто його не сприй-

³ Тимошик-Сударикова А. Паризький журнал «Тризуб». 1925-1940 роки: формування та функціонування: монографія / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника. Київ: Наша культура і наука, 2013. С. 37.

Готель «Брістоль», Тарнів (Польща), в якому перебував ДЦ УНР в екзилі у 1921 р. (сучасний вигляд)

мав чи з ним конкурував. Це дозволило на якийсь час згуртувати сили навколо судового процесу, який закінчився дивним рішенням паризького суду, що виправдав вбивцю¹. З іншого боку, Державний центр ніс на собі ознаки поразки національно-визвольних змагань. Проти ослабленого ДЦ виступили і колишні союзники, і противники. Колишні союзники соціалісти-революціонери більш жорстко критикували ДЦ, соціал-демократи – займали нішу поміркованої опозиції. Із зрозумілих причин, у непримиреній опозиції залишалися гетьманці.

Виникали і нові політичні сили. Євген Коновалець, очільник Корпусу січових стрільців у складі армії УНР створив у Відні у 1929 році Організацію українських націоналістів. ОУН не була вороже налаштована до ДЦ УНР. Вони розглядали уряд у вигнанні як соратників, які, однак, використовували неефективні методи боротьби.

Обидва табори мали достатню кількість прихильників. Але якщо соціальну базу для ОУН становили переважно мешканці та вихідці із заходу України, то послідовники УНР мешкали по іншому боці радянсько-польського кордону. Кордон ще не був тією «залізною завісою», яка утворилася після Другої світової війни, однак він позбавляв екзильний ДЦ широкої соціальної бази.

У той же час ОУН як ідеологічна політична сила чітко йшла в річищі нового міжвоєнного тренду – політичного радикалізму з елементами реваншизму. Недарма

1 Яковлів А. Паризька трагедія. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). Київ: МП «Фенікс», 1992. С. 242.

Меморіальна дошка в Тарнові

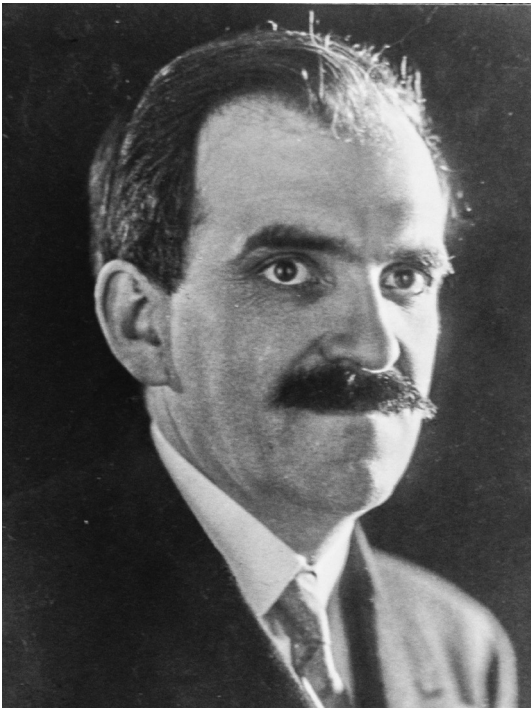
один із ідеологів українських націоналістів Микола Сціборський був близький до ідей італійського фашизму. Тут треба зауважити, що ми не повинні сприймати співпрацю у міжвоєнний період із нацистським чи фашистським режимами як щось надзвичайне. Із Беніто Муссоліні, Адольфом Гітлером співпрацювали як уряди Франції чи Великої Британії, так і Радянського Союзу. Це були ті реалії, якими жив світ. Українські політики, розчарувавшись у політиці країн-переможців у Першій світовій війні, намагалися шукати союзників серед їх опонентів.

З усвідомленням того факту, що працювати в еміграції доведеться тривалий час, ДЦ докладав значних зусиль до творення нової української еліти. Ще С. Петлюра писав, що усі українці, які вийшли на еміграцію, особливо молоді люди, повинні отримати освіту, оскільки вони не мали можливості зробити це раніше. За домовленістю і за сприяння урядів країн перебування створювалися освітні та наукові українські установи в Празі, Подебрадах, Варшаві та інших містах. Викладачами у цих університетах досить часто були видатні діячі української революції².

Інколи наукові установи мали, окрім основної місії, ще й неопублічну. Так, за погодженням із польською владою, керівні посади в Українському науковому інституті у Варшаві посідали діючий віце-прем'єр та міністри/урядовці екзильного уряду.

Дуже важливою була діяльність еміграційного МЗС, на чолі якого тривалий час

2 Портнов А. В. Наука у вигнанні: Наукова і освітня діяльність української еміграції в міжвоєнній Польщі (1919 – 1939). Харків: ХІФТ, 2008. С. 162-168.

Олександр Шульгин

стояв Олександр Шульгин. Крім двосторонніх контактів, міністерство працювало на майданчику Ліги Націй (ЛН) через Українське товариство прихильників ЛН. Такі товариства, створюючись політичним проводом бездержавних народів, які прагнули донести свою позицію до світового співтовариства та відновити незалежність.

Важливим напрямом діяльності стало поширення правдивої інформації про Україну. Українська сторона працювала з делегатами, готувала листи, меморандуми, протести, проекти резолюцій щодо політичних репресій, примусової праці, економічного визиску, проблем національних меншин та ін. Однією із найважливіших тем стала проблема голоду в Україні 1932-33 років (термін «Голодомор» ще не був у вжитку).

Екзильний уряд мав чітку позицію і щодо міжнародних проблем: ідеї Паневропи, критики ідеї економічного «замирення» із Радянським Союзом, роззброєння, японсько-китайського конфлікту і т. ін. Із вступом до Ліги Націй СРСР у 1934 році, активність МЗС УНР на цьому майданчику знизилася з об'єктивних причин.

Навіть за таких складних обставин, екзильний уряд ухвалював нестандартні рішення. Цікавий приклад. Олександр Шульгин у 1939 році із початком радянсько-фінської війни вивчав можливість форму-

вання та відправки українських підрозділів до Фінляндії, яка протистояла більшовицькій агресії. Але, оскільки ця воєнна кампанія була швидкоплинна, а комунікації ускладнені, то українці так і не потрапили на цей театр бойових дій¹. Подібна урядова ініціатива стала можливою, оскільки військове міністерство уряду ДЦ УНР вело реєстри усіх колишніх армійців, які були готові стати до лав відновленої української армії.

Весь міжвоєнний період частина урядовців перебувала у Польщі (Андрій Лівицький, Андрій Яковлів, Олександр Лотоцький та ін.), частина – у Франції (В'ячеслав Прокопович, Олександр Шульгин, Іларіон Косенко та ін.), менша частина – у Чехословаччині. Така організація роботи ДЦ передбачала збереження його керованості навіть за умов неможливості однієї із частин ДЦ здійснювати свої повноваження.

Подібна ситуація склалася вже на початку Другої світової війни. Після початку німецького наступу на Польщу очільники ДЦ здійснили спробу переїхати до Румунії, але цій поїздки завадив наступ Червоної армії зі сходу. Президент Андрій Лівицький із оточенням не встиг покинути Польщу і опинився під німецькою окупацією. Майже весь цей період він був обмежений у вільному пересуванні та діяльності. Вже восени 1939 року він передав повноваження голові уряду В'ячеславу Прокоповичу. Виконувачем обов'язків голови уряду, із збереженням портфеля міністра закордонних справ, став Олександр Шульгин. Однак ця ситуація тривала недовго – до червня наступного року, коли Париж також був окупований німцями. В'ячеслав Прокопович, складаючи повноваження виконувача обов'язки президента, у листі до Андрія Лівицького писав: «шкода мені, що з моїх починань нічого не вийшло. Але ще більша шкода, що й Ви, як бачу, діяти неспроможні»².

Активізувати свою діяльність ДЦ УНР зміг лише на завершальному етапі Другої світової війни, коли німецький вплив у світі значно зменшився. Українці розуміли, що здобуття незалежності ними відсувається на невизначений термін, оскільки з цієї вій-

1 Лівицький М. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками. Мюнхен-Філядельфія: Українське Інформаційне Бюро, 1984. С.64-65.

2 Лівицький М. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками... С. 65.

Ісак Мазепа

Степан Витвицький

Микола Плав'юк

ни їх основний супротивник – СРСР вийшов переможцем. У новому двополярному світі природними союзниками ДЦ УНР стали країни західної демократії.

За результатами війни українцями на еміграції був зроблений важливий висновок: однією із основних причин невдалих спроб відновлення української незалежності у міжвоєнний період та під час війни стала роз'єднаність основних акторів, відсутність загального визвольного фронту. Тому, починаючи з другої половини 1944 – початку 1945 років контакти між Андрієм Лівичьким, Андрієм Мельником, Степаном Бандерою та Павлом Скоропадським істотно поживляються. Представники ДЦ УНР, обох ОУН і гетьманців, погоджуються із необхідністю консолідації. Консультації ведуться упродовж 1945-1946 років, а на початку 1947 року сторони зрештою доходять висновку (за винятком Союзу гетьманців-державників (СГД) на чолі з новим лідером Данилом Скоропадським) про необхідність збереження та реорганізації ДЦ УНР. Дещо особну позицію мала ОУНр (ОУН революційна) на чолі з Степаном Бандерою, який хотів мати «контрольний пакет» впливу на ДЦ. Близькі позиції мали Андрій Лівичький та Андрій Мельник, які краще знаходили точки дотику і розуміли один одного. Не забуваймо, що вони були соратниками у 1918-1919 роках – Андрій Лівичький як міністр різних урядів, Андрій Мельник як один із воєначальників Дієвої армії УНР. Такі міжособистісні стосунки стали визначальними і в творенні повоєнної еміграційної політики.

Зрештою, була створена комісія з вироблення статуту, як його спочатку називали, а потім – «Тимчасового закону про реорганізацію Державного центру УНР в екзилі». Над розробкою цього закону спочатку працювали представники тих партій, які традиційно були близькі до ДЦ УНР. Комісію очолював колишній голова уряду періоду Директорії УНР Ісак Мазепа. Під його керівництвом комісія уже на жовтень 1947 року почала по-статейне обговорення закону. У листопаді 1947 року до роботи комісії долучились ОУН (мельниківці), а навесні 1948 року – ОУНр (бандерівці). Гетьманці спілкувалися листовно, відкидаючи традицію УНР і висувуючи ідею нового колективного органу для керівництва визвольним рухом. Однак усі

Засідання уряду УНР, Німеччина, 1951 р.

інші політичні середовища на ці пропозиції не пристали. Наприкінці весни 1948 року остаточний текст «Тимчасового закону» був завершений. У червні цього ж року, перед початком роботи передпарламенту – Української національної ради (УНРади) ця «еміграційна конституція» була підписана президентом Андрієм Лівіцьким.

У чому полягали основні ідеї, які лягли в основу цієї реорганізації ДЦ? Найважливішим досягненням стала політична консолідація переважної більшості еміграційних політичних партій. У доповнення до вже існуючих інституцій – президента та уряду – була створена УНРада, еміграційний передпарламент, який вирішував важливі питання діяльності ДЦ. УНРада формувалася за пропорційним партійним принципом, який передбачав роботу чотирьох фракцій (секторів): соціалістичного, демократичного, націоналістичного і монархічного. За затвердженими квотами та відповідно до політичного впливу перші три сектори отримували по 12 мандатів, а найменшчисельні монархісти – 6¹.

УНРада обирала президента, віце-президента, уряд та президію УНРади, яка керувала роботою між сесіями. Першим президентом у реорганізованому ДЦ був пе-

реобраний Андрій Лівіцький. Після нього президентом став Степан Витвицький, потім – Микола Лівіцький. Останнім президентом в екзилі був Микола Плав'юк, який 1992 року передав повноваження ДЦ президентові України Леонідові Кравчуку.

Першим головою УНРади було обрано Бориса Іваницького, українського вченого та політика, багаторічного керівника Братства української державності (БУД). Ця неопублічна організація була створена ще на території України 1918 року. У свій час БУД виконував функції представницького органу, який проводив свої з'їзди в різних європейських містах. «Там ухвалювалися напрямні діяльності уряду, приймалися зміни на становищах тих чи тих членів уряду і затверджувалася ціла політична лінія уряду. – згадував у 1984 році Микола Лівіцький. – Якби на форумі цієї установи було висловлено недовіру уряду, комусь з його членів або навіть президентові, то це безумовно потягнуло б за собою їх демісію»². Після створення УНРади, було ухвалено рішення розпустити БУД.

Першим головою уряду, або як його тоді називали виконним органом став Ісак Мазепа, голова Ради Народних Міністрів УНР у 1919-20 роках. Чому уряд мав таку назву?

1 Яблонський В. «Конституція» Державного Центру УНР в екзилі у 1948–1992 рр.... С. 332.

2 Лівіцький М. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками... С. 51.

Перш за все тому, що еміграційний статус попри усю свою символічність, не забезпечував його від ворожих дій радянських спецслужб. А як ми знаємо, останні досить активно діяли в Європі та вже мали у своєму «активі» вбивства українських еміграційних політиків.

Треба відзначити, що практично на кожній із десяти сесій вносились певні зміни до цього Тимчасового закону про реорганізацію ДЦ УНР. Однак сама структура 1948 року, яка складалася із президента, віце-президента, Української національної ради і уряду збереглася до 1992 року. У 1970-х роках відбулася виборча реформа УНРади. Викликано це було тим, що еміграційні партії поступово втрачали свій вплив та чисельність. Тому було вирішено створити в УНРаді три сектори: партійний, виборний та номінаційний. Партійний залишався без змін – його як і раніше формували партії. Виборний сектор наповнювався через вибори в товариствах прихильників УНРади у різних країнах. Номінаційний сектор формувався за квотою президента УНР.

Необхідність такої реформи була викликана об'єктивними причинами. Ми прекрасно усвідомлюємо, що еміграція, тим більше еміграція політична, це завжди обмежене коло людей із закритим спілкуванням. Еміграційне середовище має досить низьке самовідтворення через асиміляцію емігрантів в країнах перебування. І навіть якщо йдуть нові хвилі еміграції, вони не завжди можуть повноцінно долучитися до політичних процесів, оскільки, як правило, це різні покоління, світоглядні і культурні середовища. Найактивнішими діячами «уенерівської» еміграції були безпосередні учасники революції 1917-1921 років та їхні нащадки. Подальші покоління зарубіжних українців значно менше цікавилися українськими політичними проблемами. І тому ця виборча реформа давала імпульс до залучення на орбіту ДЦ УНР нових учасників та симпатиків. Звичайно, обов'язковою умовою була матеріальна підтримка ДЦ – національний податок (як правило невелика сума на рік – від однієї марки ФРН чи долара США). Поширеною практикою були внески меценатів та переказ коштів за заповітом.

За весь час своєї діяльності ДЦ зберігав українську державну традицію, історію, культуру, плекаючи серед еміграційного

громадянства відповідальне ставлення до України, до ідеалів її незалежності. Еміграційний уряд працював на власне емігрантське середовище, і співпрацював з урядовими чинниками країн перебування та міжнародними організаціями. Встановлював контакти з еміграційними урядами та визвольними центрами бездержавних народів, проводив акції на їх підтримку. У той же час УРСР, яка перебувала у складі величезної тоталітарної держави, попри усі декларації була квазідержавним утворенням, державністю-фейком без реальних прав.

Українці на еміграції вірили в ідеали української незалежної держави, були переконані у тому, що радянська імперія розпадеться і Україна отримає незалежність. Було чимало внутрішніх і зовнішніх скептиків, які заперечували можливість таких перспектив. СРСР 1970-80-х рр. видавався багатом «вічною» державою. Ядерна зброя, велика армія та репресивний апарат, природні, матеріальні та людські ресурси дозволяли комуністичній владі протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім ворогам, прямо чи опосередковано контролювати величезні території на різних континентах. Ідея української незалежності суперечила самій сутності цього державного утворення.

Але ми спостерігаємо унікальний прецедент, коли на одному полюсі держава-монстр, яка на багнетах несе усьому світові ідеї «світлого майбутнього», де немає місця українській державі та українцям, як окремій нації. А на іншому полюсі цього протистояння організований український національний рух. Без армії, без зброї, без межних ресурсів, без належного світового визнання, але який упродовж семи десятиліть обстоював право українців на державну незалежність. І сама логіка історичного поступу призвела до краху радянської імперії та відновлення Української держави. Це приклад того, як ідея стає переможною, підтвердження відомого вислову Віктора Гюґо про те, що «ніщо не зможе зупинити ідею, час якої прийшов».

Повертаючись до кінця 1980-х років, ми бачимо як спадає «залізна завіса» та руйнується Берлінська стіна. Встановлюються і міцнішають контакти між закордонними українцями і українцями на Батьківщині, між ними теж падає «залізна завіса». Шукав

Левко Лук'яненко

контактів із українськими лідерами думок і ДЦ. Восени 1989 року в Західній Європі відбулася знакова зустріч президента Миколи Плав'юка та багаторічного українського дисидента Левка Лук'яненка¹. Співрозмовники швидко дійшли спільного знаменника з багатьох питань тогочасної визвольної політики. Левко Лук'яненко погодився бути представником ДЦ УНР в Україні.

Треба зазначити, що дуже важливу роль у переосмисленні минулого і визначенні перспектив майбутнього розвитку України тодішніми політиками в Україні відігравали українські емігранти, у тому числі й представники ДЦ. Однак не всі ідеї сприймалося належним чином. 24 серпня 1991 року українські депутати не погодилися із запропонованим Левком Лук'яненком формулюванням, що Україна відновлює свою державність. Екс-комуністична більшість вирішила писати «історію від себе»: перша редакція Акту про «відновлення української держави» була замінена на «Акт проголошення незалежності України».

Після всеукраїнського грудневого референдуму 1991 року на підтримку незалежності в ДЦ було ухвалене рішення про передачу повноважень УНР новообраній владі України. Рішення далось не без внутрішніх сумнівів: аж надто крихкою була довіра до колишніх комуністів, які отримали владу на печерських пагорбах.

Передача атрибутів влади УНР була більше символічною аніж реальною. Однак і ця

1 Плав'юк М. Україна життя моє. Від селянського сина до Державника. Повернення. Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/plaviuk2.htm>.

символічність лякала можновладців у Києві. Леонід Кравчук на зустрічі у січні 1992 року із президентом УНР не міг визначитися із датою для цієї події. Микола Плав'юк пропонував річницю проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР, річницю ухвалення Конституції УНР, але вони не влаштували президента України. Він наполягав, «що народ ще не готовий». Дискусія тривала і Микола Плав'юк, який не був знайомий із «міжкрапельною» тактикою Леоніда Кравчука, заявив, «що ДЦ оголосить про передачу повноважень, а то вже справа української влади як далі із цим діяти»². Леонід Кравчук змушений був погодитися.

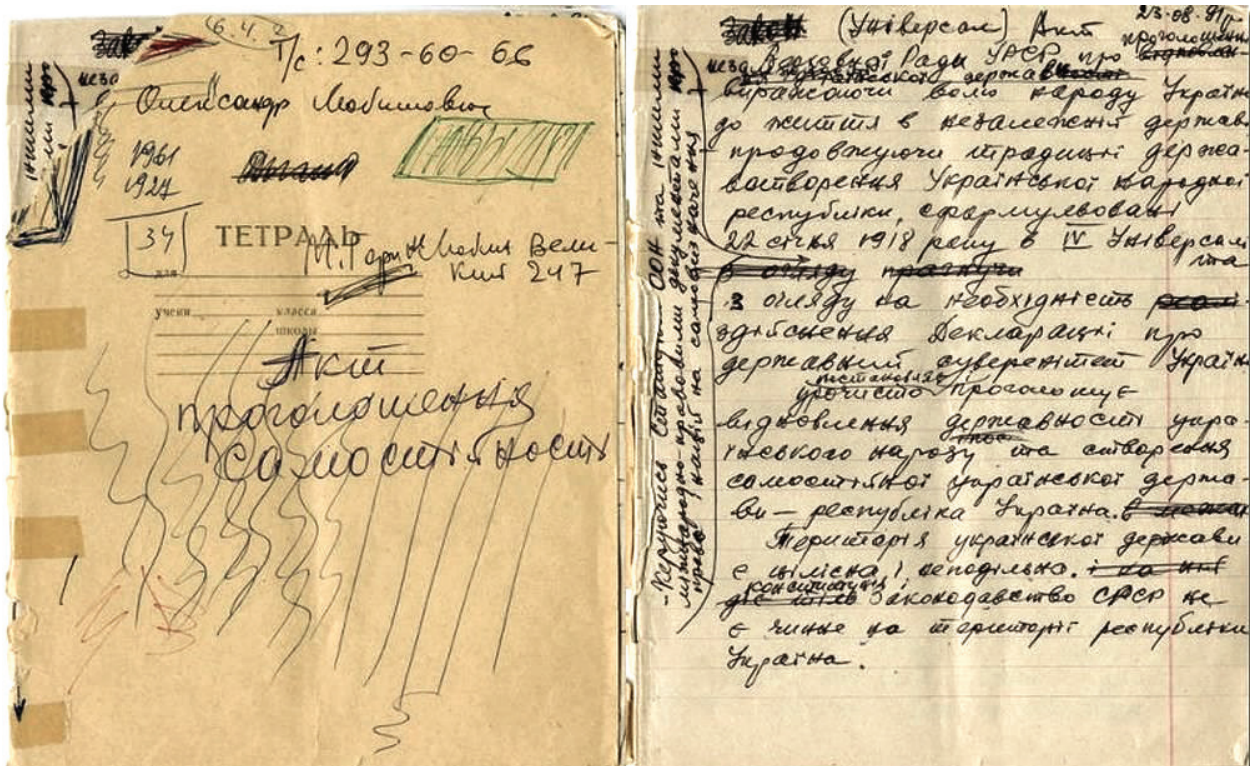
Ця подія відбулася на першу річницю проголошення незалежності України 22 серпня 1992 року, і повноваження від УНР були передані українській владі. Екс-партфункціонери Леонід Кравчук, Іван Плющ, Вітольд Фокін та інші усвідомлювали ризики від співпраці з «буржуазними націоналістами», розуміючи, що це може шкодити майбутнім електоральним здобуткам, відносинам з РФ і т. ін.

Ідеологічні шори також формували несприйняття Симона Петлюри. Він дійсно на той час багатьма українцями сприймався як негативний герой. Представники влади запропонували «зняти прізвище Симона Петлюри і не згадувати його під час урочистостей». На це делегація ДЦ не погодилася, запевнивши владу, що «проігнорувавши Симона Петлюру, ми б підірвали легітимність всього акту»³ передачі повноважень. Були проведені консультації з науковцями, і зрештою дозвіл на те, що ім'я Симона Петлюри прозвучить на цій церемонії у Палаці Україна був отриманий. Урочистості продовжилися в Маріїнському палаці на спеціальному прийнятті.

Справжнє значення цієї події в Україні тоді мало хто розумів. У суспільстві, яке упродовж кількох поколінь яке пережило політичні репресії, Голодомор, війни, повоєнні переслідування та тотальну заборону на українську історію був перерваний історичний зв'язок між поколіннями. Історична пам'ять відновлюється досить повільно.

2 Плав'юк М. Україна життя моє... Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/plaviuk2.htm>.

3 Яблонський В. М. Державний центр УНР в екзилі... С. 562.

Проект Акту відновлення незалежності

Тому ця подія не отримала належного сприйняття та суспільного резонансу. Про неї досить швидко забули і практично не згадували упродовж багатьох років незалежності. Тодішня еліта не спромоглася переступити через свої ідеологічно забарвлені уявлення про українську історію. А більшості українського суспільства було набагато комфортніше мислити штампами радянської та російської пропаганди. Дослідження українських істориків досить часто відсувалися на маргінес і мали незначний вплив на постімперську суспільну свідомість.

Лише російська агресія 2014 року та повномасштабна війна 2022 року змінили запити суспільства до висвітлення справжньої української історії та боротьби з росіянами за незалежність. Важливим є повернення в Україну пам'яті про ті листопадові дні 1920 року з якої розпочиналася ця історія, коли колони вояків Дієвої армії та уряду УНР залишали рідну землю, подальшу понад семидесятилітню боротьбу, щоб потім – за три чверті століття символічно повернутися до України, маніфестуючи про незнищеність ідеї української незалежності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Добрянський М. До питання кризи в Державному Центрі УНР. Інститут і асоціація. Б. м.: Видавництво «Українські Вісті», 1955. 64 с.
2. Лівіцький М. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками. Мюнхен-Філядельфія: Українське Інформаційне Бюро, 1984. 72 с.
3. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції / Упорядник В. Яблонський. Київ: Темпора, 2003. 608 с.
4. Недужко Ю. Державний центр Української Народної Республіки в екзилі (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.). Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007. 90 с.
5. Недужко Ю. Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття): монографія. Луцьк: ВАГ «Волинська обласна друкарня», 2009. 620 с.
6. Паньківський К. Від комітету до Державного Центру. Нью-Йорк-Торонто: Ключі, 1968. Серія «Життя і Мислі», кн. 9. 284 с.
7. Парандій В. Діяльність Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі: соціально-політичний аспект (1920–1944 роки): автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2012. 19 с.
8. Парандій В. Діяльність Державного Центру УНР в роки Другої світової війни. Педагогічний вісник: науково-методичний журнал. 2015. №1(39). С. 13–17.
9. Плав'юк М. Україна життя моє. Від селянського сина до Державника. Повернення. Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/plaviuk2.htm>.
10. Портнов А. В. Наука у вигнанні: Наукова і освітня діяльність української еміграції в міжвоєнній Польщі (1919 – 1939). Харків: ХІФТ, 2008. 256 с.

11. Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2 роками. Оттава: Архівний комітет УНР 1994. 96 с.
12. Тимошик-Сударикова А. Паризький журнал «Тризуб». 1925-1940 роки: формування та функціонування: монографія / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника. Київ: Наша культура і наука, 2013. 408 с.
13. Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали, 1920-1992 / Упорядник В. Яблонський. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2012. 840 с.
14. Фещенко-Чопівський І. 220 днів Ради Республіки. Львів; Республіка Комі; Дубно: Б. в., 2002. 69 с.
15. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. Прага, 1923. 186 с.
16. Шаповал М. Занепад УНР. Прага: Видавництво «Вільна Спілка», 1928. 44 с.
17. Шелухин С. Варшавський договір між поляками й С. Петлюрою 21 квітня 1920 р. Торонто: «Знання», 1946. 39 с.
18. Шульгин О. Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині. Автентич. Відтворення вид. 1934 р. / Відп. ред. Г. Й. Удовенко; упорядники: Г. В. Стрельський, І. Д. Шевченко. К.: Юрінком Інтер, 1998. 352 с.
19. Яблонський В. Братство української державності: історія створення та діяльності. Український історичний журнал. 2014. №2. С. 131–143.
20. Яблонський В. Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921–1992 роки). Київ: КНТ, 2020. 648 с.
21. Яблонський В. Державний центр УНР в екзилі у 1920-1992 рр.: історіографія проблеми. Український історичний журнал. 2020. №4. С. 155–165.
22. Яблонський В. «Конституція» Державного Центру УНР в екзилі у 1948–1992 рр. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: Зб. наук. статей, 2014. Вип. 10. С. 330–348.
23. Яблонський В. Українська політична еміграція УНР й традиції парламентаризму у ХХ ст. Вісник Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Національний університет імені Івана Огієнка, 2013. Вип. 6: На пошану професора А.Г. Філінока. С.600–610.
24. Яковлів А. Основи Конституції У. Н. Р. Нью-Йорк: Українське видавництво «Говерля», 1964. 63 с.
25. Яковлів А. Паризька трагедія. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). Київ: МП «Фенікс», 1992. С. 228-258.
26. Bruski J. Petlurowscy. Centrum państwowe Ukrainskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919-1924). Krakow: ARCANA, 2000. 600 s.
27. Bruski J. Rada Republiki – parlament Ukrainskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (lutysierpien 1921 r.). Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa. Torun, 1997. S. 337–347.
28. Pisuliński, J. Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013. 480 s.
29. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939. Toruń: MADO, 2004. 752 s.
30. Wiszka E. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920 – 1939. Torun, 2000. 324s.

Додаток 1.

Очільники Державного центру УНР (1921-1992)

Симон Петлюра, <i>голова Директорії, Головний отаман</i>	21 листопада 1920 – 25 травня 1926
Андрій Лівницький, <i>заступник голови Директорії, Головний отаман, президент</i>	Червень 1926 – 26 Жовтня 1939
В'ячеслав Прокопович, <i>в.о. президента</i>	26 Жовтня 1939 – 12 липня 1941
Андрій Лівницький, <i>президент</i>	12 липня 1941 – 17 січня 1954
Степан Витвицький, <i>президент</i>	6 березня 1954 – 9 жовтня 1965
Микола Лівницький, <i>в.о. президента</i>	9 жовтня 1965 – 18 березня 1967
Микола Лівницький, <i>президент</i>	18 березня 1967 – 8 грудня 1989
Микола Плав'юк, <i>президент</i>	8 грудня 1989 – 21 серпня 1992
Олександр Удовиченко, <i>віце-президент</i>	12 березня 1954 – листопад 1961
Іван Багряний, <i>віце-президент</i>	23 листопада 1961 – 25 серпня 1963
Микола Степаненко, <i>віце-президент</i>	19 березня 1967 – 14 липня 1984
Юрій Бойко-Блохин, <i>віце-президент</i>	14 липня 1984 – 31 липня 1988
Ярослав Рудницький, <i>в.о. віце-президента</i>	31 липня 1988 – 18 червня 1989
Микола Плав'юк, <i>віце-президент</i>	18 червня 1989 – 8 грудня 1989
Іван Фещенко-Чопівський, <i>голова Ради республіки</i>	9 лютого 1921 – серпень 1921
Борис Іваницький, <i>голова УНРади</i>	16 липня 1948 – 22 січня 1950
Іван Багряний, <i>в.о. голови УНРади</i>	22 січня 1950 – 12 березня 1954
Осип Бойдуник, <i>голова УНРади</i>	12 березня 1954 – 28 травня 1955
Євген Гловінський, <i>в.о. голови УНРади</i>	28 травня 1955 – 21 березня 1957

Іван Багрянний, <i>голова УНРади</i>	21 березня 1957 – 23 листопада 1961
Осип Бойдуник, <i>голова УНРади</i>	23 листопада 1961 – 7 квітня 1966
Спиридон Довгаль, <i>в.о. голови УНРади</i>	квітень 1966 – 20 березня 1967
Яків Маковецький, <i>голова УНРади</i>	20 березня 1967 – 22 травня 1971
Спиридон Довгаль, <i>голова УНРади</i>	18 грудня 1972 – 15 жовтня 1975
Іван Кедрин-Рудницький, <i>голова УНРади</i>	жовтень 1975 – 7 березня 1978
Володимир Біляїв, <i>голова УНРади</i>	14 червня 1979 – 14 липня 1984
Павло Лимаренко, <i>голова УНРади</i>	14 липня 1984 – 18 червня 1989
Михайло Воскобійник, <i>голова УНРади</i>	18 червня 1989 – 21 серпня 1992
Андрій Лівницький, <i>глава уряду</i>	21 листопада 1920 – березень 1921
В'ячеслав Прокопович, <i>глава уряду</i>	березень 1921 – 5 серпня 1921
Пилип Пилипчук, <i>глава уряду</i>	5 серпня 1921 – грудень 1921
Андрій Лівницький, <i>глава уряду</i>	січень 1922 – червень 1926
В'ячеслав Прокопович, <i>глава уряду</i>	червень 1926 – 26 жовтня 1939
Олександр Шульгин, <i>в.о. глави уряду</i>	26 жовтня 1939 – 16 липня 1941
В'ячеслав Прокопович, <i>глава уряду</i>	16 липня 1941 – 6 липня 1942
Андрій Яковлів, <i>в.о. глави уряду</i>	1942 – 25 березня 1945
Кость Паньківський, <i>глава уряду</i>	25 березня 1945 – 16 липня 1948
Ісак Мазепа, <i>глава уряду</i>	16 липня 1948 – січень 1950
Любомир Макарушка, <i>в.о. глави уряду</i>	січень 1950 – 1 червня 1950
Ісак Мазепа, <i>глава уряду</i>	1 червня 1950 – 30 вересня 1951
Степан Баран, <i>глава уряду</i>	січень 1952 – 10 червня 1953
Степан Витвицький, <i>глава уряду</i>	10 червня 1953 – 6 березня 1954
Симон Созонтів, <i>глава уряду</i>	12 березня 1954 – 21 березня 1957
Микола Лівницький, <i>глава уряду</i>	21 березня 1957 – 18 березня 1967
Атанас Фіголь, <i>глава уряду</i>	18 березня 1967 – 15 червня 1969
Спиридон Довгаль, <i>глава уряду</i>	червень 1969 – 18 грудня 1972
Василь Федорончук, <i>глава уряду</i>	18 грудня 1972 – 1974
Теоділь Леонтій, <i>глава уряду</i>	1974 – травень 1980
Ярослав Рудницький, <i>глава уряду</i>	травень 1980 – 19 червня 1989
Іван Самійленко, <i>глава уряду</i>	19 червня 1989 – 21 серпня 1992

Додаток 2.

Склад Ради Республіки

1. Айзенберг Веніямін, (ж[идівські партії])
2. Багринівський Микола, (н[ародний] – р[еспубліканець])
3. Барановський Петро, (у[країнські] к[ооперативи]), (сел[янський]-с[оціаліст])
4. Бачинський Сергій, (сел-с)
5. Бачинський Л., (сел-с), склав присягу до 13.VIII.1921 р.
6. Безпалко Осип, (с[оціал-] д[емократ])
7. Біднов Василь, (к[ультурно-]о[світні організації]), склав присягу 25.III.1921 р.
8. Білінський Михайло, (с[оціаліст] – с[амостійник])
9. Білопольський Андрій, х[лібороб]-д[емократ]
10. Богдан Семен, (д-р, [радикальний демократ])
11. Бублій Панас, (п[оштовики])
12. Бутенко Іван, (с-д)
13. Буцұл, немає даних, склав присягу до 13.VIII.1921 р.

14. Галушко Василь, (н-р)
15. Говорук Юрій, немає даних, склав присягу до 13.VIII.1921 р.
16. Грабів Яким, (у. к)
17. Гриневич Андрій, (н-р)
18. Грищенко Олександр, (п)
19. Деркач, немає даних, склав присягу до 13.VIII.1921 р.
20. Ентеліс Борис, (ж[идівські партії]),
21. Зайців Павло, (с[оціаліст] – ф[едераліст])
22. Кириченко, немає даних, склав присягу до 13.VIII.1921 р.
23. Кобза Іван, (х-д)
24. Закрасняний Сергій, (з[алізничники])
25. Ковалевський Олександр, (н-р)
26. Корчинський Михайло, (с-ф)
27. Кравченко Петро, (с-с)
28. Красовський Олександр, (с-д)
29. Липа Іван, (с-с)
30. Ливицький Андрій, (у.к)
31. Лукашевич Андрій, (з)
32. Мирошніченко, немає даних, склав присягу 25.III.1921 р.
33. Могалевський Юрій, (м[ісцеве] с[амоврядування])
34. Молодожоненко Андрій, (з)
35. Моршинський Аполінарій, (с-ф), склав присягу 25.III.1921 р.
36. Мошинський Євген, (сел-с)
37. Мурський Володимир, (с-с), склав присягу до 13.VIII.1921 р.
38. Нечитайло Павло, немає даних, склав присягу 2.III.1921 р.
39. Ніковський Андрій, (с-ф)
40. Огородник Яків, (м-с)
41. Орел Микола, (с-с)
42. Осадчий Олекса, немає даних, склав присягу до 13.VIII.1921 р.
43. Пилипчук Пилип, (н-р)
44. Плєскацевич Василь, (х-д)
45. Приходько Віктор, (м-с)
46. Прокопович В'ячеслав, (с-ф)
47. Романченко Іван, (с д)
48. Савицький Михайло, (сел-с)
49. Сапіга Ілля, (н-р)
50. Совачів Василь, (х-д)
51. Стаднюк Гнат, (с-ф), склав присягу 25.III.1921 р.
52. Тимошенко Сергій, (м-с)
53. Трепет Марко, (у. к),
54. Феденко Панас, (с-д), склав присягу 2.III.1921 р.
55. Фещенко-Чопівський Іван, (с-ф)
56. Хижняк Федір, (н-р)
57. Чайківський Микола, (с-д)
58. Шаповал Олександр, (с-с)
59. Шовгенів Іван, (з)
60. Шемет Сергій, (х-д).

Склад Ради Республіки відтворений за виданнями: Фещенко-Чопівський І. 220 днів Ради Республіки. Спогади. Львів: Джерело, 2002. 70 с.; Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали: 1920-1992 / Упорядник Василь Яблонський. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2012. 838 с.